

Salonitanski patroni

Bernard Dukić
HR, 21000 Split
Benkovačka 9

U radu se obrađuje pojava patronata istaknutih osoba nad zajednicama u Rimskom Carstvu te se analiziraju patroni kolonije Salone. Poznata su petorica zaslužnih građana koji su svojim djelovanjem zavrjedili naslov patrona i počasni spomenik u gradu. Datiraju se u razdoblje principata, tj. od 1. do 3. stoljeća, s tim da je najraniji moguće imao veze sa Salonom u doba careva Augusta ili Tiberija, a najkasniji u prvoj polovini 3. stoljeća. Dvojica su vjerojatno bili pripadnici romanizirane autohtone aristokracije, dvojica italskoga podrijetla dok jedan ne pruža dovoljno elemenata za određivanje.

Ključne riječi: patroni, Salona, principat, romanizirana aristokracija

UDK: 904(398 Salona)

Stručni članak
Primljeno: 21. lipnja 2015.

Uvod

Institucija patronata (*patrocinium*) i u Republici i principatu zasniva se na posebnoj prirodi odnosa u koji se postavljaju patron i njegovi klijenti, odnosno određena zajednica. Ova se počast temelji na tome da osoba izabrana za patrona obavlja neko dobročinstvo za zajednicu.¹ Sama riječ *patronus* označava zaštitnika, pokrovitelja; to je počasni naslov koji se dodjeljuje zaslužnim građanima.² Priroda tih zasluga većinom nije specificirana već se u epigrafiji označava izrazima od kojih je *ob merita* najčešći;³ drugi uključuju *ob beneficia eius* ili *ob insignem fidem industriam erga se in civilibus officiis*.⁴ Patronat zapravo nije bio samo odnos između pojedinca i zajednice, već su postojale četiri kategorije: odnos patrona i oslobođenika (*libertina*), zatim patrona i slobodnoga čovjeka ali nižega društvenog ranga, pravni odnos zaštitnika i osobe (*patronus causae*) te odnos zaštitnika i zajednice.⁵ Ovdje nas najviše zanimaju potonji budući da će biti govora o patronima

Salone kao zajednice. Kako su patroni bile istaknute osobe koje su često obavljale neku magistratsku funkciju, odredbe koje se tiču njihova izbora nalaze se u municipalnim zakonima kao što su *lex lulia municipalis*, *lex coloniae Genetivae luliae* i drugi.⁶ Način na koji se patron izabirao i uspostavljao u odnos sa zajednicom određen je posebnim zakonima. Jedan je znan kao *lex Ursonensis*,⁷ a drugi je donesen u vrijeme Flavijevaca i zvan *lex Flavia Malacitana*⁸ koji za određivanje patrona kaže: *Ne quis patronum publice municipibus muni / cippii Flavi Malacitani cooptato patroni / umve cui deferto, nisi ex maioris partis de / curionum decreto, quod decretum factum / erit, cum duae partes non minus adfue / rint et iurati per tabellam sententiam tu / lerint*.⁹ Vidljivo je da glavnu ulogu u odabiru patrona ima vijeće dekuriona bez kojega se osoba ne može potvrditi za tu čast ili status. Službeni odabir se vrši formom kooptacije,¹⁰ *patronum cooptare* u carsko doba odnosno

1 J. Nicols 1978, str. 429.

2 R. Matijašić 2002, str. 122. Žepić 2000, str. 185, donosi i »gospodar«, »zaštitnik«, »branitelj«.

3 J. Nicols 2014, str. 10.

4 J. Nicols 1978, str. 429.

5 J. Nicols 1980, str. 366.

6 M. Glavičić 2002, str. 112.

7 J. Nicols 1980, str. 367.

8 J. Nicols 1978, str. 429.

9 ILS 6089, LXI.

10 J. Nicols 1978, str. 429.

patronum adoptare u doba Republike.¹¹ Odluka dekuriona (*decretum decurionum*) donosi se s najmanje dvije trećine prisutnih vijećnika. Ova formula se javlja i na jednom od natpisa koji spominje salonitanske patrone, o kojima će kasnije biti riječ.¹² *Lex Ursonensis* preciznije određuje da, sprječavajući time korupciju i dodvoravanje, nijedan senator ili senatorov sin ne može biti biran za patrona dok u Italiji nije slobodan pojedinac bez ikakve vlasti (*imperium*). I tada vijeće dekuriona treba izglasati tu odluku troćetvrtinskom većinom.¹³ Što se tiče općenito fenomena patronata, treba istaknuti da je to najviša počast koju jedna zajednica može dati pojedincu što je potvrđeno i time što se patronat javlja na tri razine svjedočanstava rimskoga društva: u literarnim izvorima, u administraciji vlasti u Rimu i, naravno, u počasnim natpisima, statuama i spomenicima koje zajednica podiže određenim osobama.¹⁴ U literarnim izvorima Ciceron spominje formu patrona određenih zajednica i naroda (*civitates aut nationes*) koje su patroni uzeli u zaštitu po običaju svojih predaka nakon što su se pokorili rimskoj vlasti poslije rata.¹⁵ M. Cornelius Fronto daje savjete vijeću Cirte u Africi da izabere patrone koji imaju što veći utjecaj na carskom dvoru u Rimu.¹⁶ Dion Kasije spominje da je Marko Antonije označio Cezara u posmrtnom govoru za patrona Rima.¹⁷ Plinije Mlađi u svojim pismima spominje kako je izabran za patrona zajednice *Tifernum Tiberinum* dok je još bio mlad te da je u znak zahvalnosti zbog iskazanih mu počasti podigao hram u tome gradu.¹⁸ Ovaj odlomak dobro ocrtava odnos patrona i klijenta-zajednice jer Plinije spominje kako se smatra obveznim uzvratiti im izrečenu zahvalnost, kao i to da je sam dolazak u grad bio potrebna obveza

(*necessarium officium*). Jasno je da je on patron određene zajednice (od one četiri mogućnosti); ne samo po tome što spominje *oppidum* koji ga bira za zaštitnika već i zbog formule koja se pojavljuje u spomenutom *lex Malacitana*, a to je *cooptavit*.¹⁹ Da se upotpuni slika o patronima, treba spomenuti da postoje i patroni provincije koje je mogao postavljati senat ili koji su mogli biti potvrđeni nakon formalnoga zahtjeva provincijske skupštine. Ipak, ovakvi primjeri su gotovo potpuno nestali od početka principata te se pojavljuju tek za vladavine Hadrijana; iznimka je bila jedino maloazijska Bitinija.²⁰ Razlog tome može biti i to što je August načelno zabranio provincijama i zajednicama da za svoje patrone izabiru senatore koji su obavljali funkciju provincijskoga namjesnika iako su, dakako, postojale iznimke.²¹

Municipalni položaj Salone

Gradsko je vijeće iz najuglednijih i najbogatijih redova odabiralo za patrone grada osobe koje su obnašale većinu magistratura ili pak strane uglednike senatorskoga i viteškoga ranga koji su odabirani zbog njihove važnosti ili veza.²² Budući da je od petero salonitanskih patrona koji će ovdje biti obrađeni za trojicu sigurno da su obavljali razne magistrature, a za jednoga se to pretpostavlja, treba nešto reći i o pravnom položaju Salone kao zajednice. *Colonia Martia Iulia Salona*²³ u cijeloj je antici bila najvažnije i najveće sjedište provincije Dalmacije, a to je postala zahvaljujući svom dobrom strateškom položaju.²⁴ Vrhovni magistrati Salone su duoviri i kvatuorviri, tj. *duoviri iure dicundo* i *quatuorviri iure dicundo*²⁵ kao što je bio i običaj u municipijima i kolonijama na Zapadu.²⁶ Javljaju se i niže gradske

11 M. Glavičić 2002, str. 121.

12 CIL 3, 8715.

13 J. Nicols 1980, str. 367; ILS 6087, CXXX: *...quo quis / senator senatorisve (filii) p(opuli) R(omani) c(oloniae) G(enetivae) patronus atopitetur sumatur fiat nisi de trium partium d(ecreto) {d}(ecurionum) senten(t)iam per tabellam {facito} et nisi de eo homine, de quo / tum referetur consuletu(r, d)(ecretum) d(ecurionum) fiat, qui, cum e(a) r(es) a(getur), in Italiam sine impe(r)io privatus / erit.*

14 J. Nicols 2014, kat. XVI, XVIII.

15 Cic., *Off.* I, 35; J. Nicols 2014, kat. XIII: *In quo tantopere apud nostros iustitia culta est, ut ii, qui civitates aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more maiorum.* Prijevod: »U tome (pokazivanju milosti prema pobijedenima, op. a.) kod naših je tako silno pravda poštivana da oni koji su primili gradove ili narode pod svoje okrilje, postaju njihovi patroni po običaju predaka.«

16 Fronto, *Ad amic.* II, 11; J. Nicols 2014, kat. XIV: *Quare suadeo vobis patronos creare et decreta in eam rem mittere ad eos, qui nunc fori principem locum occupant.*

17 Dio Cass., 44, 48, 1-2; J. Nicols 2014, kat. XIV, XV: *...καὶ ῥηγάθησατε ὡς εὐεργέτην...*

18 Plin., *Ep.* IV, 1, 3-5; J. Nicols 2014, kat. XV; J. Nicols 1980, str. 368: *Oppidum est praediis nostris vicinum – nomen Tiferni Tiberini – quod me paene adhuc patronum cooptavit ... in hoc ego ... templum pecunia mea exstruxi.* Prijevod: »Blizu nam je grad (*oppidum*) imena *Tifernum Tiberinum* koji me je izabrao za patrona ... u kojem sam ja ... podigao hram svojim novcem.«

19 J. Nicols 1980, str. 368. Usp. i ILS 6093; ... *co {ptamus eum patronum}*.

20 J. Nicols 1990b, str. 101-102.

21 J. Nicols 1990a, str. 82.

22 M. Glavičić 2002, str. 557.

23 CIL 3, 1933.

24 M. Glavičić 2002, str. 61; N. Cambi 1991b, str. 7.

25 M. Suić 1991, str. 66. Duoviri u Saloni: CIL 3, 1933; 1978; 2026; 2081; 2087; kvatuorviri: CIL 3, 2073; 2075; 2079; 2083.

26 F. F. Abbot – A. C. Johnson 1926, str. 59.

službe kao edilitet i kvestura.²⁷ Općenito se uzima kako su magistrati u kolonijama bili duoviri, a u municipijima kvatuorviri.²⁸ To je ipak nešto složenije; duoviri su vrhovni magistrati kolonija nastalih u različita doba Republike te municipija nastalih u vrijeme Carstva. Kvatuorviri su vrhovni službenici u municipijima koji su nastali nakon Savezničkoga rata (90. – 88. prije Krista) pa do Cezara ili pak početka Augustove vladavine. Postoji mišljenje da se kvatuorvirat javlja samo u kolonijama koje su proizašle iz ranijega municipaliteta.²⁹ U Saloni se neko vrijeme paralelno pojavljuju obje službe što M. Suić tumači tako što bi kvatuorvirat bio vezan uz konvent rimskih građana, *conventus civium Romanorum*, što ga spominje Cezar.³⁰ Takav konvent bi imao sva prava, tj. tijela i kolegije kao municipij, dakle svoje vijeće i magistrature. Kasnije bi, po njegovu mišljenju, slijedila dedukcija veterana u doba Cezarova prokonzulata koja bi podigla Salonu na rang kolonije.³¹ Ovo je pitanje usko vezano uz ono o vremenu nastanka kolonije Salone. Neki drže kako je kolonija osnovana u vrijeme Cezara kao nagrada za podršku u građanskom ratu s Pompejem³² i to na štetu Isse i njezine municipalnosti.³³ Dodatni dokaz zašto bi Cezar bio osnivač je u samom imenu *Lulia Martia Salona* te u činjenici da u Saloni prevladava tromentinski tribus (*Tromentina*) za koji se drži da označava Cezarovo vrijeme.³⁴ M. Suić je nabrojao u CIL-u 16 primjera gdje se u Saloni pojavljuje tromentinski tribus te tri primjera za tribus *Sergia*.³⁵ Epiteti *Lulia* i *Martia* također se mogu povezati s Cezarom jer neke druge kolonije osnovane u Cezarovo doba imaju epitete izvedene od rimskih božanstava dok se na početku principata ta politika mijenja.³⁶ Naravno, Cezar uzima ove epitete uz podizanje svojih kolonija zbog svoga gensa *Lulia* nazvana po legendarnom Julu Askaniju,

Enejinu sinu, te bogu Marsu koji je s Venerom praroditelj toga roda preko očinstva Romula i Rema, potomaka Jula.³⁷ Ipak, treba spomenuti da se ovi argumenti mogu lako odnositi i na Augusta.³⁸ Momsen drži da su u Saloni postojala dva municipaliteta: jedan isejski, a drugi salonitanski. Uz prvi veže kvatuorvire te pojavu tromentinskoga tribusa, a uz drugi duovire i sergijski tribus.³⁹ Već je spomenuto mišljenje M. Suića o municipalnim tijelima konventa rimskih građana i dedukciji veterana, s tim da Suić vjeruje da se jedna dogodila u doba Cezara, a druga u doba Klaudija.⁴⁰ Ono što ne ide u prilog tezi da je August pokretač osnivanja kolonije je činjenica da u svojim *Res Gestae* on ne spominje Salonu među ostalim kolonijama.⁴¹ Bio osnivač kolonije Salone Cezar ili August, sigurno je da je kolonija osnovana u razdoblju od 47. prije Krista do 27. prije Krista.⁴² Za pojavu patrona to je sasvim dovoljno; salonitanski patroni su patroni kolonije Salone jer se, kako će biti prikazano, najraniji magistrat koji nosi naslov patrona datira možda u vrijeme Augustove vladavine.

Natpisi

I. Spomenik Gaja Pontilija Fregelana (sl.1, 2)

Literatura: CIL 3, 8715; ILS 960; M. Glavičić 2002, kat. br. 185.

C(aio) Pontilio / Fregellano, / co(n)s(uli), patrono. / D(ecreto) d(ecurionum), / publice.

Konzul i patron Gaj Pontilije Fregelan odlukom gradskoga vijeća dekuriona dobio je spomenik s kipom postavljen na javnom mjestu.⁴³ Kako ističe Momsen,⁴⁴

27 M. Suić 1991, str. 67. Edili: CIL 3, 2073; 2075; 2083; kvestura: CIL 3, 2087.

28 F. F. Abbot – A. C. Johnson 1926, str. 59.

29 M. Glavičić 2002, str. 110-111.

30 M. Suić 1991, str. 67; Caes., *Bell. Civ.* III, 9; *conventum Salonis ... cives Romani...* Iako se ne spominje sam pojam *conventus civium Romanorum*, jasno je da je postojao jer su spomenuti svi dijelovi takvoga konventa; vidi D. Rendić-Miočević 1991, str. 48.

31 M. Suić 1991, str. 88-90, 92.

32 M. Abramić 1991, str. 42.

33 N. Cambi 1991b, str. 10.

34 M. Glavičić 2002, str. 62.

35 M. Suić 1991, str. 71, bilj. 39 i 40.

36 M. Suić 1991, str. 85.

37 D. Fishwick 1993a, str. 56-58.

38 D. Fishwick 1993a, str. 76; L. Ross Taylor 1975, str. 181.

39 CIL 3, str. 304; M. Glavičić 2002, str. 62; M. Suić 1991, str. 71-72.

40 M. Suić 1991, str. 82-83, 88.

41 M. Glavičić 2002, str. 62; Aug., RG 28: *Colonias in Africa, Sicilia, Macedonia, utraque Hispania, Achaia, Asia, Syria, Gallia Narbonensi, Pisdia militum deduxi.* Prijevod: »Osnovao sam kolonije vojnika u Africi, Siciliji, Makedoniji, svakoj Hispaniji, Ahaji, Aziji, Siriji, Narbonskoj Galiji, Pizidiji.«

42 M. Glavičić 2002, str. 62.

43 M. Glavičić 2002, str. 326, kat. br. 185.

44 CIL 3, 8715.

Slika 1
Spomenik Gaja Pontilija Fregelana u lapidariju splitskoga Arheološkog muzeja (snimio Mario Radaljic)

godina konzulata je nesigurna te za dotičnoga nije utvrđeno točno vrijeme obnašanja funkcije konzula.⁴⁵ U pokušaju identificiranja ove osobe treba u analizu uključiti Tacita i poznatu urotu protiv cara Tiberija u posljednjoj godini njegova vladanja. O tom događaju kaže Tacit,

45 R. Matijašić 2002, str. 190-230.

46 Tac., *Ann.* VI, 48; CIL 3, 8715. Prijevod: »Što slijedi bit će dokazom da se Aruncije okoristio smrću. Alucilla, ranivši sama sebe jalovom ranom, odvođena je u zatvor odlukom senata. Pomoćnici njezinih bludničinja, Karsidije Sacerdot, bivši pretor neka se progna na otok, Poncije Fregelan neka izgubi senatorski stalež...«

47 Tac., *Ann.* VI, 47-48; P.Y. Forsyth 1969, str. 204.

48 P.Y. Forsyth 1969, str. 205.

49 R. Syme 1949, str. 13.

50 CIL 3, 8715.

51 R. Matijašić 2002, str. 118.

52 CIL 3, 8715.

8715 litteris optimis; rep. a. 1886 exeunte Salonis in agro Nicolai Čerina dicto Pekovača; extat in museo Spalatino.

C - PONTILIO
FREGELLANO
COS - PATRONO
D - D
S PVBlice

Slika 2
Natpis Gaja Pontilija Fregelana (CIL 3, 8715)

između ostaloga, i ovo: *Documento sequentia erunt bene Arruntium morte usum. Alucilla inrito ictu ab semet vulnerata iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Carsidius Sacerdos praetorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium...*⁴⁶ Spominje se neki Poncije Fregelan koji je izgubio senatorski stalež jer je bio ljubavnik Alucile koja je sudjelovala u uroti protiv Tiberija. Tacit dalje (a i ranije) pripovijeda kako su uz Alucilu bili optuženi i drugi ugledni Rimljani, Gnej Domicije (*Cn. Domitius*), Vibije Marso (*Vibius Marsus*) i Lucije Aruncije (*Lucius Arruntius*). Nakon što su uhvaćeni i ispitivani, Aruncije se ubio, a Alucilla je osuđena i odvedena u zatvor. Njezini *ministri* u grijehu, Karsidije Sacerdot i Poncije Fregelan, također su kažnjeni.⁴⁷ Ova dva uglednika nisu poznata iz puno drugih izvora, a natpis salonitanskoga patrona Pontilija Fregelana jedino je što veže Poncija uz neki drugi izvor. Ostaje otvoreno pitanje je li riječ o istoj osobi.⁴⁸ Postoji mogućnost da se u Tacita nalazi jedna koruptela te da Poncija treba čitati kao Pontilija, patrona Salone.⁴⁹ T. Momsen nije uvjeren da je riječ o istoj osobi jer je po Tacitovim riječima jasno da je Poncije izgubio senatorski stalež, a salonitanski patron je bio konzul.⁵⁰ Ta funkcija izvršne vlasti, rezervirana samo za senatore, bila je najviša poslije osobe cara.⁵¹ Ipak, Momsen dopušta mogućnost da se radi o korupteli kod Tacita i da je riječ o istoj osobi.⁵² M. Glavičić pretpostavlja da su ipak *Pontius* i *Pontilius* ista osoba, navodi da

nema drugih veza sa Salonom te da gentilicij *Pontilius* nije zabilježen drugdje u koloniji ni u provinciji. Također ga smješta u prvu polovinu 1. stoljeća.⁵³ Njemu najbliži gentilicij *Pontius* je ipak dosta brojniji⁵⁴ te ga nalazimo i u Dalmaciji; postoji samo poprilično daleka mogućnost podrijetla iz latinske kolonije *Fregellae* koja je dosta ranije uništena, 125. prije Krista, zbog neposluha prema Rimu.⁵⁵ Mišljenja sam kako su Poncije i Pontilije vrlo vjerovatno ista osoba jer je očito da su salonitanski patron i urotnik senatorskoga staleža kojega je pak urotnik izgubio. Što se tiče prirode patronata, ovo je očito jedan od onih primjera kada zajednica izabire patrona stranoga podrijetla koji je senator, ugledan Rimljanin te ima velik utjecaj na dvoru kod cara; takav pojedinac štiti zajednicu svojim osobnim ugledom i čašću.⁵⁷ Naravno, zajednici odgovara dobiti takvu zaštitu u formi patronata od osobe za koju se zna da ima utjecaja kod cara.⁵⁸ Dakle, ukoliko su Poncije i Pontilije ista osoba, datiranje bi se moglo i suziti; budući da se urota dogodila 37., u zadnjoj godini Tiberijeva vladanja,⁵⁹ patron Salone je mogao biti konzul i u posjedu senatorskoga ranga samo prije te godine jer mu je kasnije taj rang oduzet. Isto tako, pošto je poznato da se konzulom nije moglo postati prije navršene 33. godine života,⁶⁰ mogli bismo ga datirati u zadnja desetljeća 1. stoljeća prije Krista i prva desetljeća 1. stoljeća po Kristu, a isto tako moguće veze i patronat nad Salonom. Pontilije je obavljao funkciju konzula, najvišu magistraturu u doba Republike i vrlo važnu u Carstvu. To je bila izvršna vlast koju su obavljali samo ljudi senatorskoga statusa koji su prošli slijed časti, tj. *cursus honorum* koji je za senatore imao poseban redoslijed.⁶¹ Možemo pretpostaviti da je naš salonitanski patron prošao određene senatorske funkcije jer je bio konzul.

II. Spomenik Lucija Precilija Klementa Julijana (sl. 3)

Literatura: CIL 3, 8753 (2028); M. Glavičić 2002, kat. br. 107.

L(ucio) Praec(i)l(i)o L(uci) f(ilio) Clementi / Iuliano / pontif(ici) (Ill)viro quiquen(al)is) desig(nato), / flamine, patrono coloniae, / primipilari leg(ionis) V Macedonicae, / praefecto castrorum / leg(ionis) eiusdem. Veterani, qui / militaver(unt) sub P(ublio) Me(m)mio Re / gulo, legato Augustali et mis / si sunt Q(uinto) {L}ut(a)tio Lusio Saturni / no, M(arco) Seio Verano, co(n)s(ulibu)s curam geren / tib(us) Ti(berio) Claudio Celso M(arco) Tauritio Marcellino. L(ocus) d(atu)s p(ublice).

Restitucija je uzeta⁶² gotovo u cijelosti po lijevom od dvaju prijepisa u CIL-u 3, 8753 (sl. 3). On je točniji, samo što desni prijepis donosi ime druge osobe koja se pobrinula za postavljanje spomenika. Natpis govori da je *Lucius Praecilius Clemens Iulianus* (J. Nicols donosi i *Praeclus*)⁶³ profesionalni rimski vojnik i magistrat, bio stariji centurion, tj. *primus pilus* V. legije *Macedonica* te prefekt logora te iste legije. Također obnašao je magistratske funkcije kvinkvenalnoga kvatuorvira kao i patrona kolonije. U njegov *cursus honorum* ulaze i svećeničke službe pontifika te flamina. Veterani V. legije svom centurionu podižu javni spomenik. Također ističu kako su ratovali pod zapovjednikom P. Memijom Regulom u vrijeme konzula Kvinta Lutacija Saturnina i Marka Verana (*Quintus Lutatius Lusius Saturninus* i *Marcus Seius Veranus*). Podizanje spomenika na javnom mjestu obavili su Tiberije Klaudije Celzo i Marko Tauricije Marcelin.⁶⁴ Započinjući analizu od njegova društvenog statusa, od velike pomoći bi trebao biti njegov položaj primipilara. J. Nicols u svom katalogu patrona na zapadu Carstva svrstava Julijana među dekurione.⁶⁵ M. Glavičić tvrdi da je Julijan bio vitez (*eques*).⁶⁶ Stariji centurion, *primus pilus*, obično je u četrdesetim godinama svoga života bio priman u viteški rang, tj. ordo i to obično godinu dana nakon dobivanja toga čina; dalje

53 M. Glavičić 2002, str. 326.

54 R. Syme 1949, str. 13.

55 G. Alföldy 1969, str. 112. Burnum: CIL 3, 2839; Issa: CIL 3, 3076; Salona: CIL 3, 12692; 2480; 2482.

56 R. Syme 1949, str. 14.

57 M. Glavičić 2002, str. 121-122.

58 J. Nicols 1978, str. 430.

59 P. Y. Forsyth 1969, str. 204.

60 R. Matijašić 2002, str. 118.

61 R. Matijašić 2002, str. 117-118.

62 M. Glavičić 2002, str. 240, kat. br. 107.

63 J. Nicols 1990a, str. 99.

64 M. Glavičić 2002, str. 240-241, kat. br. 107.

65 J. Nicols 1990a, str. 99.

66 M. Glavičić 2002, str. 240.

8753 (= 2028, cf. add. p. 4030; Eph. IV n. 259) ex Salonarum urbe ROT., inter Salonitanas habent CIVIS. SAC. In insula Vraguizza CIC.

<p>Gliobavaz, :</p> <p>L · PRAECLO · L · F · CLEMENTI IULIANO PONTIF · QVINQVENAL · DESSIG FLAMINI · PATRONO · COLONIAE S PRIMIPILARI · LEG · V · MACEDONICAE PRAEFECTO CASTRORVM LEG · EIVSDEM · VETERANI · QVI MILITAVER · SVB · P · MENTINO · RE GVLO · LEGATO · AVGVSTALI · ET · MIS SI · SVNT · Q · EVTETIO · LVSEIO · SATVRNI NO · M · SEIO · VERANO · COSE · CVRAM · GEREN TIB · TI · CLAVDIO · CELSO · TITI · AVG MARCELLO L · D · P ·</p>	<p>Zaccaria (sv. aliter divv.):</p> <p>L · FL · PRAET · CLEMENT · IULIAN · PONTIF · QVINQVENNAS · DESIGNATO FLAMINI · PATRON · COLONIAE PRIMIPLI · LEG · V · MACEDONICAE PRAEFECT · CASTRO RVM LEG · EIVSDEM · VETERANO · QVI MILITAVER · SVB · AVK · MENTINO · RE GVLO · ANGR ELLI ET MIS SI · SVNT · Q · EVTETIO · LVCIO SATVNI NO · M · SEIO · VERANO · COE · CVRAM · GEREN TIBVS · TI · CLADIO · CELSO TI · AVG · COMBIO · M · IAVRITIO · MARCELLINO L · D · P ·</p>
--	--

Slika 3

Spomenik Lucija Precilija Klementa Julijana (CIL 3, 8753)

su mu bile otvorene viteške funkcije.⁶⁷ Svojim položajem i primanjima centurion je, postavši primipilar, dobivao dovoljnu svotu da se u cenzu vodi kao pripadnik viteškoga reda.⁶⁸ Čini se da je ovakva funkcija omogućavala napredovanja u vojsci i administraciji; mnogi *primipilares* su nastavili svoju službu kao prefekti logora ili, nešto rjeđe, prokuratori.⁶⁹ Klement Julijan je bio takav *praefectus castrorum* koji je u hijerarhiji bio po važnosti treći čovjek u legiji (iza legata i čina zvanog *tribunus laticlavius*) te se brinuo za mnoge administrativne i tehničke poslove u legiji; obično je to bio centurion s najviše iskustva.⁷⁰ Takvu funkciju je vršio u V. legiji Makedonskoj koja je u vrijeme Julijanove službe boravila u Meziji,⁷¹ a formirana je u kasnorepublikansko doba.⁷² Spominjanje legata P. Memija

Regula omogućava vrlo usku dataciju. Sposoban čovjek u svoje vrijeme, Memije Regula zapovijedao je kao *legatus Augusti* tom legijom,⁷³ ali i upravljao područjima Mezije, Makedonije i Ahaje od 35. do 44. godine.⁷⁴ Tacit ga opisuje kao čovjeka ugledna i dobra glasa s utjecajem kod cara.⁷⁵ Zbog svojih zasluga na istoku Carstva doživio je brojne počasti među grčkim gradovima.⁷⁶

Veterani V. legije bili su možda naseljeni na području salonitanske kolonije u početku Klaudijeva principata⁷⁷ što se da povezati s drugom dedukcijom kolonista koje spominje Suić.⁷⁸ Spomenuti konzuli na natpisu nisu poznati u popisu konzula pa se po njima ne može odrediti datum.⁷⁹ Ovim spoznajama određuje se spomenik u razdoblje od 41. do 44. godine. Klement Julijan je vjerojatno

67 A. Goldsworthy 2003, str. 65.

68 G. H. Allen 1908, str. 6.

69 A. Goldsworthy 2003, str. 66.

70 A. Goldsworthy 2003, str. 50.

71 M. Glavičić 2002, str. 240-241.

72 A. Goldsworthy 2003, str. 51.

73 M. Glavičić 2002, str. 240-241.

74 J. H. Oliver 1966, str. 150.

75 Tac., *Ann.* XIV, 47, 1; J. H. Oliver 1966, str. 153: *auctoritate consonantia fama, in quantum praeumbrante imperatoris fastigio datur, clarus.*

76 J. H. Oliver 1966, str. 150-151; G. C. R. Schmalz 2009, str. 144; IG II², 4176: Ποπ[λί]ου Με[μμί]ο[υ] Ρήγλου πρε[σ]βευτοῦ τῶν [Σε]β[αστῶν] καὶ ἀντι[στ]ρατηγῶν...

Ovaj natpis s Areopaga u Ateni određuje ga kao upravitelja iako je titula *πρεσβευτός* (koja označava upravitelja) jednaka onoj *αρχιερεύς τῶν Σεβαστῶν*, koja označava vrhovnog svećenika Augusta (za Memija Regula u Ateni to su bili Kaligula i Klaudije, tj. upravljao je u njihovo vrijeme).

77 M. Glavičić 2002, str. 241.

78 M. Suić 1991, str. 82-83.

79 M. Glavičić 2002, str. 241; R. Matijašić 2002, str. 213-214.

i nešto ranije obavljao funkcije koje spominje natpis pa je vjerojatno pomagao svojim bivšim suborcima u naseljavanju prostora na kojem je on obnašao magistraturu. Iako natpis ne govori kojoj je koloniji Julijan bio patron, vjerojatno je to Salona u koju dolaze veterani s dunavske granice.⁸⁰ Pretpostavljen mu je kvatuorvirat uz oznaku da je bio kvinkvenalni kvatuorvir, što znači da je obavljao i popis (cenzus) imovine. Kao kvatuorvir bio je jedan od vrhovnih magistrata kolonije te je obavljao različite zadaće koje je propisivao municipalni zakon. Duoviri i kvatuorviri bili su obvezni sazivati gradsko vijeće te narodnu skupštinu kojom su predsjedali i donosili važne odluke. Također su morali nadzirati izvršenja aktivnosti vezanih uz javni kult te davati u zakup javne građevine i dobra. Svake pete godine obavljao se cenzus kojim su vrhovni magistrati, među njima i kvatuorviri koji su tad dobijali naslov *Illiviri censoria potestate quinquennales*, kontrolirali pravni status građana, njihovu imovinu i porezne obveze. *Lex Iulia municipalis*⁸¹ određuje da rimski građani iz provincijalnih kolonija i municipija mogu biti obrađeni u cenzu u svojem naselju pod nadzorom kvinkvenala, a ne u Rimu. Potonji su također u istoj toj godini obavljali spomenuti postupak davanja u zakup javnih dobara.⁸² Iz natpisa je vidljivo da je Julijan obavljao i svećeničke službe, i to one povezane s rimskom službenom religijom; bio je *pontifex* i *flamen*. Iako je jasno da su obje službe povezane s rimskom religioznošću, smije se napraviti distinkcija u funkciji štovanja. Pontifik je bio svećenik koji se brinuo za rimsku religiju još u doba rane Republike; navodno ga je ustanovio Numa Pompilije.⁸³ Glavni objekt njegova štovanja je kapitolijsko trojstvo – Jupiter, Junona i Minerva. Njima *pontifices* prinose žrtve, podižu hramove i kipove te vrše nadzor nad vjerskim životom organizirajući svetkovine, festivale i provodeći obrede.⁸⁴ Svećenici su se udruživali u istoimeni kolegij (*collegium pontificum*) koji je bio vrhovno tijelo rimske religije; vodili su brigu o cijelom javnom kultu, objašnjavali zakonsku i religijsku tradiciju,

kontrolirali kalendar te se brinuli o sprovedima.⁸⁵ Na čelu im se nalazio *pontifex maximus* koji je ujedinjavao vrhovnu moć magistrata i svećenika u jednoj osobi. Opsluživao je posebna pravila, birao tri glavna flamina (*Martialis, Dialis* i *Quirinalis*) te djevojke koje će postati vestalke.⁸⁶ Vrhovni pontifik koji časti staru republikansku kapitolijsku trijadu – Jupitera, Junonu i Minervu – u Saloni je sasvim moguć iz par razloga. Prvo, ta je titula potvrđena i u drugim gradovima na našoj obali, konkretno u Puli⁸⁷ te u Enoni gdje je uz pontifika⁸⁸ potvrđen i žrtvenik vrhovnom državnom bogu Jupiteru.⁸⁹ Nadalje, za postojanje ovakve službe i provođenje kulta kapitolijske trijade potreban je i hram u kojem su oni čašćeni, a to je kapitolij u svom izvornom značenju, to jest mjesto štovanja Jupitera, Junone i Minerve, kakav je i bio hram na rimskom Kapitoliju iz 6. stoljeća prije Krista. Ta je građevina služila kao religijsko i političko središte rimske države te uzorak u arhitekturi i funkciji po kojem se planirala izgradnja hramova u drugim gradskim središtima u Italiji i provincijama.⁹⁰ Arheološki ostaci na salonitanskom forumu pružaju određenu sliku, iako istraživanja nisu u potpunosti provedena. Istočno i sjeveroistočno od gradskoga teatra smješten je gradski forum koji počinje dobivati svoj oblik u 2. stoljeću prije Krista, a proširuje se prema jugu početkom 1. stoljeća. Tada je podignut hram s tri cele, a prostor foruma sa sjeverne strane ograđen je portikatom. Određena proširenja vrše se i u 2. i 3. stoljeću,⁹¹ no za ovu problematiku ona nisu bitna. Istraživanja foruma koja je provodio Ejnar Dyggve navela su ga da sistematizira tri faze razvoja. U prvom periodu identificirana su dva hrama i jedna tribina kao prostor između dvaju svetišta; to je ujedno i najstariji sklop građevina. Autor radi paralelu s prostornim rasporedom hramova u Puli⁹² koji također sadržava tri građevine na sjevernoj strani foruma od kojih se često ona srednja identificira s kapitolijskim hramom.⁹³ Dyggve identificira tu središnju prostoriju s kapitolijskim hramom i vremenski smješta u isto doba kada je sagrađen i hram u

80 M. Glavičić 2002, str. 241.

81 *Lex Iulia municipalis*, 142; ILS 6085; M. Glavičić 2002, str. 112.

82 M. Glavičić 2002, str. 112-113.

83 M. Beard – J. North – S. Price 2004, str. 1.

84 M. Kolega 1998, str. 86.

85 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 12, bilj. 37.

86 L. R. Taylor 1975, str. 59-60.

87 V. Girardi Jurkić 1998, str. 25.

88 M. Suić 1996, str. 547; CIL 3, 2977.

89 M. Suić 1996, str. 546; M. Suić 1952, str. 234.

90 M. Sinobad 2007, str. 222.

91 M. Sinobad 2007, str. 244.

92 E. Dyggve 1991, str. 246.

93 M. Sinobad 2007, str. 236-237.

Puli,⁹⁴ tj. od 2. godine prije Krista do 14. poslije Krista.⁹⁵ Međutim, M. Suić iznosi uvjerljive opaske po kojima bi ta središnja građevina uistinu služila kao tripartitni kapitolij, no dataciju bi trebalo pomaknuti unazad u predaugustovsko vrijeme ili s početka Augustove vladavine s obzirom da se Salona u Cezarovo doba počela romanizirati (*conventus civium Romanorum* koji spominje Cezar). Suić smatra da bi bilo teško vjerovati da Salona, kao istaknuto sjedište i glavni grad provincije, nije do vremena izgradnje hrama u Puli imala svoje kapitolijsko svetište.⁹⁶ Izgradnja kapitolijskoga hrama označava urastanje u rimsku državu te višu razinu romanizacije određene zajednice.⁹⁷ Isti autor dopušta mogućnost da se hram kapitolijske trijade mogao nalaziti i drugdje, ili da je to spomenuta središnja prostorija koja je prvotno služila štovanju Jupitera, a nešto kasnije je flankirana dvama dodatnim hramovima.⁹⁸ To mišljenje slijede i neki drugi istraživači.⁹⁹ Iako je nesigurno iznositi definitivne tvrdnje, može se pretpostaviti da je postojao kapitolijski hram i to zbog spomenutih nalaza kao i konteksta osnivanja kolonije¹⁰⁰ te natpisa u čast kapitolijskoj trijadi.¹⁰¹ Posebno je važan natpis koji se datira u 54. godinu i spominje izgradnju portika koji je podigao oslobođenik Publije Antej Herma u čast Jupitera i božanskoga Klaudija (*divus Claudius*).¹⁰² On otvara mogućnost da su postojali hramovi posvećeni ovim božanstvima¹⁰³ te da se štovanje Jupitera ranije odvijalo u njegovu hramu, a nakon deifikacije Klaudija vršenje obreda njima u čast je spojeno te je podignut portik.¹⁰⁴ On se vjerojatno može ubicirati na prostoru foruma te je okruživao postojeći hramski kompleks.¹⁰⁵ Uz titulu pontifika Julijan je obavljao i službu flamina, također povezanu s rimskom

religijom jer je time bio svećenik carskoga kulta (bilo središnjega, provincijskoga ili municipalnoga).¹⁰⁶ Carski kult u Saloni dobro je posvjedočen, iako bi se očekivalo više sačuvanih spomenika s obzirom da je to bilo sjedište provincije.¹⁰⁷ Postojale su tri skupine carskih kipova, od kojih je za ovu temu bitna ona iz julijevsko-klaudijevskoga doba. Sačuvane su glave Nerona i Druza Cezara, Germanikovih sinova, jedan torzo u oklopu (koji je vjerojatno prikazivao cara Tiberija), jedan monumentalni togat te torzo nagoga sjedećeg kipa koji prikazuje diviniziranu carsku osobu.¹⁰⁸ Činjenica da su postojali kipovi Nerona i Druza Cezara koji su ulazili u carsku propagandu dovodi do zaključka da se carski kult morao štovati u Saloni. Posebno je važan golemi torzo nagoga kipa u sjedećem položaju koji prikazuje posthumno carsku osobu. Svojom monumentalnošću i atributima podsjeća na ikonografiju sjedećega Jupitera.¹⁰⁹ To dijelom pruža i uvid u prirodu kulta koji je vršio Klement Julijan; kao pontifik štovao je kapitolijsku trijadu i među njima Jupitera, a kao flamin božanskoga cara koji se i ovdje potvrdio u formi Jupitera, barem ikonografski. Poistovjećivanje rimskoga cara s Jupiterom bilo je veoma rašireno. *Simulacrum* Božanskoga Augusta u njegovu je hramu bio izrađen prema modelu statue Jupitera Kapitolijskoga, koji je pak u Sulino vrijeme bio ponovno postavljen u glavnom rimskom hramu¹¹⁰ i izrađen po uzoru na hrizelefantinsku statu Zeusa u Olimpiji.¹¹¹ Kapitolijski je Jupiter tako bio formiran da prikazuje boga u sjedećem položaju na tronu s himationom koji mu prekriva noge, u lijevoj ruci drži skeptar dok mu je u desnoj munja. U državnoj propagandi očita je povezanost rimskih careva i vrhovnoga božanstva Jupitera.¹¹² Osim

94 E. Dyggve 1991, str. 246.

95 V. Girardi Jurkić 1998, str. 23; I. Jadrić Kučan 2010, str. 30. Godine su preciznije određene zbog natpisa koji određuje Augusta kao *pater patriae*, titula koju je dobio 2. godine prije Krista: *Romae et Augusto Caesari divi filio patri patriae*.

96 M. Suić 2003, str. 236-237.

97 J. B. Ward-Perkins 1994, str. 183.

98 M. Suić 2003, str. 237.

99 N. Cambi 1991c, str. 459; I. Jadrić- Kučan 2010, str. 190.

100 Ako je hram za konvent rimskih građana podignut za vrijeme prelaska iz Republike u principat, bio bi izgrađen na tada uobičajni način: to bi bio kapitolijski hram s tri odjelite cele. Usp. M. Suić 2003, str. 237.

101 *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Lu(noni) / Reginae Mine(rvae)*. M. Sinobad 2007, str. 245.

102 CIL 3, 1947=8556; I. Jadrić-Kučan 2010, str. 195; M. Sinobad 2007, str. 245.

103 M. Sinobad 2007, str. 245.

104 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 195.

105 M. Sinobad 2007, str. 245.

106 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 64-65; D. Fishwick 1993, str. 161. Prvi svećenik Božanskoga Augusta bio je Germanik primivši titulu *flamen Divi Augusti*.

107 N. Cambi 1998, str. 49.

108 N. Cambi 1998, str. 49-50; N. Cambi 2000, str. 95-96; N. Cambi 2005, str. 28-29.

109 N. Cambi 2005, str. 29.

110 D. Fishwick 1992, str. 244.

111 M. Sinobad 2007, str. 246.

112 M. Sinobad 2007, str. 246.

literarnih izvora koji identificiraju Augusta s Jupiterom,¹¹³ to jasno pokazuje ikonografija carske promidžbe. Primjerice na slavnoj Gemi Augusteji August se pojavljuje kao zemaljski Jupiter¹¹⁴ s golim gornjim dijelom (dok mu donji prekriva plašt) te Jupiterovim atributima – krunom od hrastova lišća, Jupiterovim skeptom te orlom do njegovih nogu.¹¹⁵ U Saloni je dakle pronađen jedan goli torzo koji po svemu sudeći prikazuje diviniziranoga cara. Uzevši u obzir da prva skupina carskih statua nastaje u doba Tiberija (iako je i ranije moglo biti carskih kipova)¹¹⁶ te da je ovaj torzo izrađen u maniri sjedećega Jupitera, logično je pretpostaviti da je patron Klement Julijan štovao vrhovnu kapitolijsku trijadu, pogotovo Jupitera, jer je i kao flamin štovao diviniziranoga cara Augusta.¹¹⁷ Postavlja se još samo pitanje koju je titulu imao kao flamin i kakva je bila priroda toga štovanja. Svećenik carskoga kulta mogao je obavljati tu funkciju na tri razine, bivajući vezan uz provincijski, pokrajinski ili municipalni nivo štovanja. Pokrajinski nivo je u ovom slučaju najmanje vjerojatan, jer nije sigurno je li ga bilo na području salonitanskoga juridičkog konventa, iako nalazi štovanja carskih osoba u Oneju (*Oneum*) dopuštaju tu pretpostavku.¹¹⁸ Ipak, s obzirom na značenje Salone kao sjedišta provincije te praksu municipalnoga štovanja carskoga kulta, pojavu jednoga salonitanskoga flamina vjerojatno treba tražiti ili u formi provincijskoga ili municipalnoga štovanja. Provincijsko štovanje je bilo vjerojatno organizirano u Dalmaciji i to sa sjedištem u Saloni, iako ostaci upućuju na formu municipalnoga. Ipak, postojao je provincijski svećenik i to u municipiju *Bistuentium* te je nazvan *sacerdos provinciae Delmatiae*.¹¹⁹ Time se i u Dalmaciji, barem titulom, slijede počeci organiziranoga provincijskog štovanja cara i carske obitelji jer ta pojava seže u 12. godinu prije Krista kada je Druz ustanovio oltar Rome i Augusta blizu današnjega Lyona (*Lugdunum*) koji će postati središnje mjesto štovanja za

provincije Triju Galija.¹²⁰ Tu je također svećenik provincijskoga kulta bio sacerdot te se ta titula nastavila primjenjivati u imenovanju državnoga svećenika u Lugdunu.¹²¹ Ipak, treba upozoriti da se kasnije, od dinastije Flavijevaca sigurno, upotrebljavao i naziv flamin za vrhovnoga provincijskoga svećenika.¹²² S obzirom na to da je Salona bila glavni grad provincije, te da se pojavljuje i naziv flamin za provincijskoga svećenika, postoji mogućnost da je istaknuti vojnik i magistrat, kao što je bio Klement Julijan, obavljao i tu važnu svećeničku funkciju. S druge strane, uzevši u obzir činjenicu da je potvrđena titula sacerdot za provincijskoga svećenika u Dalmaciji, te da je naziv flamin bio čest u municipalnom kultu,¹²³ kao i prirodu carskoga štovanja u Saloni koja odaje značajke municipalnoga nivoa,¹²⁴ može se pretpostaviti da je oblik štovanja koji je provodio Julijan bio municipalni, to jest za građane Salone. Municipalni svećenici su imali različita imenovanja koje je donosilo gradsko vijeće (bez upliva vrhovne carske vlasti), tako da nailazimo na mnoge varijacije kao *flamen*, *flamen Augustalis*, *flamen Divi Claudii* itd. U Saloni su potvrđena dva svećenika samo s titulom *flamen*¹²⁵ te jedan s titulom *flamen Augustalis*.¹²⁶ Iz datacije spomenika (41. – 44.) i vremena vršenja službe salonitanskoga patrona (nešto ranije od ovoga datuma, ali možda i u tim godinama s obzirom da je bio istaknuta ličnost), proizilazi da je njegovo štovanje uključivalo opsluživanje kulta Božanskoga Augusta i to po uzoru *flamen Augustalis*, funkcije koju je prvi dobio Germanik nakon deifikacije Augusta godine 14.¹²⁷ Ako je Klement Julijan bio flamin prije godine 41. mogao je častiti u svom kultu samo Augusta koji je jedini primio apoteozu, tj. deificiran do Božanskoga Klaudivija, jer Tiberije nije primio božanske počasti nakon smrti (dapače, odbijao ih je i za života i smatrao se smrtnikom).¹²⁸ Onomastička analiza pokazuje da Lucije Precilije Klement Julijan ima troimeni jezični obrazac, no iz

113 Hor., *Od.* III, 5, 1–4 gdje je August *praesens divus* na zemlji kao Jupiter na nebu; Ov., *Tr.* V, 2, 45 i d.: *si fas est homini cum love posse loqui*; D. Fishwick 1992, str. 241.

114 D. Fishwick 1992, str. 242.

115 D. E. E. Kleiner 1992, str. 70–71.

116 N. Cambi 1998, str. 49–50.

117 D. Fishwick 1993, str. 159. Oktavijan August je 14. godine posthumno deificiran odlukom senata i na inicijativu Tiberija.

118 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 116.

119 CIL 3, 12762; I. Jadrić-Kučan 2010, str. 99.

120 Liv. 139: *Ara divi Caesaris ad confluentem Araris et Rhodani dedicata sacerdote creato C. Iulio Vercondaridubno Aeduo*; D. Fishwick 1993a, str. 97.

121 D. Fishwick 1993a, str. 135.

122 CIL 2, 4225: *Q(uinto) Licinio / M(arci) f(ilio) Gal(?) Silva / no Graniano / flamine Romae / et Aug(ustorum) provinc(iae) Hispan(iae) Citer(ioris)*; D. Fishwick 1993b, str. 272. Ranija potvrda (iz 48.): D. Fishwick 1993a, str. 157: *flamen provinc(iae) Lusitaniae Divi Aug(usti) {et} Divae Aug(ustae)*.

123 D. Fishwick 1993b, str. 266.

124 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 100.

125 M. Glavičić 2002, kat. 250; CIL 3, 8787; I. Jadrić-Kučan 2010, str. 298–299.

126 CIL 3, 8733; I. Jadrić-Kučan 2010, str. 300.

127 D. Fishwick 1993a, str. 161.

128 D. Fishwick 1993a, str. 159.

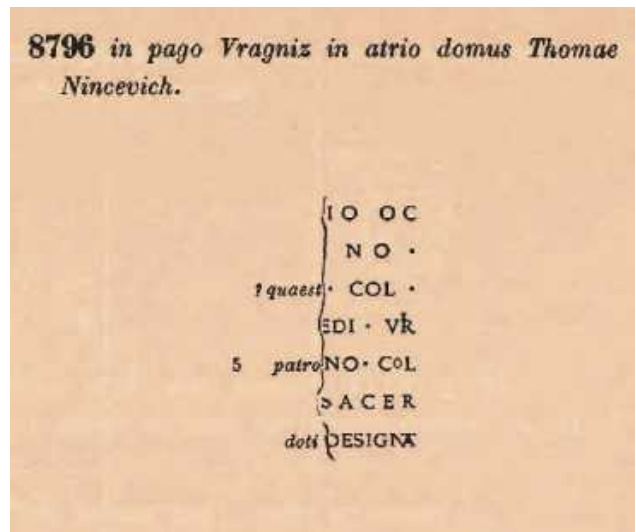
nekoga razloga dva kognomena. Prvi kognomen, ustvari nadimak koji postaje dio imena, slijedi konvencionalni obrazac koji označava neku karakteristiku (fizičku ili psihičku); u ovom slučaju *clemens* označava milostivoga.¹²⁹ Drugi se pak izvlači kao pridjevski oblik obiteljskoga gentilicija, ovdje *Iulianus* od *Iulius*.¹³⁰ Kognomen *Praecilius* susreće se na još jednom natpisu u Saloni, i to u osobi dedikantice.¹³¹ Ovaj kognomen je poznat i u Italiji i u zapadnim provincijama, a u Saloni je to bila italska obitelj.¹³² Iako je dakle vjerojatno Italik po podrijetlu, ovaj istaknuti salonitanski patron je poslije uspješne vojne karijere obavljao razne magistrature i svećeničke funkcije u gradu iz kojega je najvjerojatnije i potekao.¹³³

III. Oklatinov spomenik (sl. 4)

Literatura: CIL 3, 8796; M. Glavičić 2002, kat. br. 134.

{...}io Oc / {lati}no, / {quaest(ori)} col(oniae), / {a}edi(ili), {duo}vir(o), / {patro}no col(oniae), / {...} sacer / {doti} designat(o) /

Kognomen *Oclatinus* je pretpostavljen, tako da njegova imenska formula nije ni približno poznata. Ipak, ukoliko je točna, taj je Oklatin bio patron kolonije Salone (natpis je nađen u Vranjicu) te kvestor, edil, duovir i sacerdot.¹³⁴ Kao što se vidi, i kvestura je pretpostavljena no to ima smisla ako se uzme u obzir nešto niži položaj te funkcije u municipalnim magistraturama. Kvestor je rangiran niže od edila,¹³⁵ pa po logici prolazeći *cursus honorum* to što je ova osoba bila edil vjerojatno bi pretpostavljalo i kvesturu. U Saloni pronalazimo još petoricu edila,¹³⁶ isti broj duovira¹³⁷ te jednoga kvestora.¹³⁸ Pretpostavljeni Oklatin bio je duovir, dakle jedan od dva najviša magistrata gradske uprave koji su, u biti, izvršna vlast.¹³⁹ U okviru svojih ovlasti provodili su odluke gradskoga vijeća te se brinuli za provedbu raznih odredbi municipalnoga zakona. Također su sazivali

Slika 4

Oklatinov spomenik (CIL 3, 8796)

gradsko vijeće te na njemu predočiti važna pitanja dnevnoga reda, zatim su morali sazivati i narodnu skupštinu i njome predsjedati, davati u zakup i uporabu javna dobra i razne građevine. Izvršavanje raznih dužnosti vezanih uz javni kult također je bila jedna od dužnosti.¹⁴⁰ Na Zapadu su često imali i pravosudne ovlasti, što se vidi i po titulu *duoviri iure dicundo*.¹⁴¹ Isto tako, duovir je morao biti i član gradskoga vijeća dekuriona, što je propisano nekim zakonicima (*lex Malacitana*, *lex coloniae Genetivae Iuliae*)¹⁴² pa možemo i za Oklatina to pretpostaviti. Funkcija duovira bila mu je vrhunac municipalne karijere; prije ove obavljao je još i one kvestora i edila. Kvestori su treći po važnosti u hijerarhiji municipalnih dužnosnika te je njihova zadaća bila upravljati gradskom blagajnom; ponegdje je ta služba donosila i rimsko građansko pravo.¹⁴³ Edilitet je kao služba bila druga po važnosti, odmah iza duovira ili kvatuorvira. Uz imenovanje *aediles* bili su poznati i kao *duoviri* ili *quattuorviri aedilica potestate*, a obnašali su kuratorske

129 R. Matijašić 2002, str. 61.

130 R. Matijašić 2002, str. 62. Drugi primjeri uključuju *Aurelianus*, (od *Aurelius*), *Caecilianus* (od *Caecilius*), *Valerianus* (od *Valerius*).

131 G. Alföldy 1969, str. 112; CIL 3, 14261, 1.

132 G. Alföldy 1969, str. 112.

133 M. Glavičić 2002, str. 241.

134 M. Glavičić 2002, str. 269, kat. br. 134.

135 M. Glavičić 2002, str. 114-116.

136 CIL 3, 2026; 2073; 2075; 2081; 2083; M. Suić 1991, str. 92, bilj. 8.

137 CIL 3, 1933; 1978; 2026; 2081; 2087; M. Suić 1991, str. 92, bilj. 8.

138 CIL 3, 2087; M. Suić 1991, str. 92, bilj. 8.

139 R. Matijašić 2002, str. 120.

140 M. Glavičić 2002, str. 111.

141 F. F. Abbot – A. C. Johnson 1926, str. 59; M. Glavičić 2002, str. 111-112.

142 F. F. Abbot – A. C. Johnson 1926, str. 59.

143 M. Glavičić 2002, str. 115. Građansko pravo bi dobijali u municipijima s latinskim pravom (*ius Latium*).

dužnosti; osiguravali su opskrbu hranom, nadzirali sve javne igre u mjestu, brinuli oko održavanja cesta, hramova, vodovoda i građevina od javnoga značenja. Također su određivali i kazne u okviru svojih ovlasti.¹⁴⁴ Uz ove funkcije, Oklatin je bio i svećenik, sacerdot, i to službenoga carskog kulta. Već je bilo riječi o titulama *sacerdos* i *flamen*. To pitanje ostaje otvoreno. Moguće je da je osnovna razlika u tome što je *flamen* osobni svećenik rimskih službenih, državnih božanstava, dok je *sacerdos* svećenik božanstava koje je država službeno priznala, a najčešće su grčkoga ili istočnjačkoga podrijetla kao što su *Bona Dea*, *Magna Mater*, pa i božica Roma koja je u osnovi grčka.¹⁴⁵ Ipak, to nikako nije konačna konstatacija. Također je bilo riječi i o vrhovnom provincijskom svećeniku, koji u Dalmaciji ima titulu *sacerdos*.¹⁴⁶ To bi u teoriji omogućilo i da je ovaj salonitanski patron obnašao takvu funkciju, pogotovo uzevši u obzir da je Salona bila glavni grad provincije i sjedište provincijskoga kulta. Ipak, kako je dokazan municipalni karakter carskoga štovanja u Saloni,¹⁴⁷ vjerojatnije je Oklatin bio svećenik carskoga kulta vezan za građane Salone i njihove potrebe. Tome ide u prilog i činjenica da se u municipalnom štovanju titule *sacerdos* i *flamen* zapravo malo razlikuju te više ovise o samoj odluci lokalnoga vijeća nego o kontroliranoj politici koje i nema, za razliku od provincijskoga štovanja.¹⁴⁸ To je vidljivo u raznim provincijama diljem Carstva gdje se gubi značenje u terminima i na kraju titule kao *sacerdos* i *flamen* označavaju jednostavno svećenika imperijalnoga kulta.¹⁴⁹ Poznat je još jedan *sacerdos* iz Salone koji je svoju funkciju obavljao u 1. stoljeću.¹⁵⁰ M. Glavičić datira ovaj javni spomenik u razdoblje ranog principata, u 1.-2. stoljeće, i to na temelju činjenice bogatstva magistratura.¹⁵¹ To se čini razumnim pogotovo ako uzmemo u obzir razvoj municipalnih službi. Naime,

već u doba Flavijevaca pojavljuju se *curatores rei publice*, dužnosnici koje postavlja centralna vlast i koji kontroliraju financije zajednica.¹⁵² Čini se da su se brzo proširili i da ih je malo koja općinska zajednica uspjela izbjeći.¹⁵³ U 3. stoljeću, nakon Karakaline vladavine, ova kuratorska služba postaje stalna municipalna služba u cijeloj državi te oni polako zamjenjuju ostale magistrature. Općinski se kuratori brinu za financije, cenzorske poslove, vode brigu o javnim građevinama i sklapaju ugovore te daju u najam javnu površinu.¹⁵⁴ Vidljivo je da preuzimaju dobrim dijelom ulogu cenzora i edila, pa tako ovaj Oklatin vjerojatno nije ni mogao djelovati kasnije od 2. stoljeća. Kognomen *Oclatinus* poznat je iz još dva natpisa u Dalmaciji, oba s teritorija stare Liburnije.¹⁵⁵ Jedan je nađen u antičkom Osoru (*Apsorus*),¹⁵⁶ a drugi u mjestu Beli na Cresu (*Crexa*).¹⁵⁷ Prvi spomenik donosi kako je Valerija Procila podigla natpis svom ocu koji je obnašao funkcije edila i kvinkvenalnoga duovira. Gentilij *Valerius*, koji je italskoga podrijetla, nose u Liburniji autohtoni romanizirani stanovnici. M. Glavičić to zaključuje na temelju očeva imena *Oclatinus*.¹⁵⁸ Očito smatra ovo ime domorodačkim. Također ga datira u 1. stoljeće, u rani principat.¹⁵⁹ S tim se da usporediti i salonitanski Oklatin koji je, kako je spomenuto, zbog bogatstva magistratura smješten u 1. ili 2. stoljeće.¹⁶⁰ Drugi spomenik omogućuje sigurnu dataciju u doba cara Tiberija (14. – 37.). Lokalni duoviri, Gaj Emilije Oklatin i Lucije Fontež Ruf, pobrinuli su se za gradnju kurije i trijema i to nakon što je vijeće dekursiona donijelo tu odluku. Filijacija ovoga Oklatina (sin nekoga Volsona) pokazuje njegovo peregrinsko podrijetlo. Oba ova duovira pripadnici su lokalne aristokracije.¹⁶¹ Prema tome, čini se da je su nosioci kognomena *Oclatinus* domaći romanizirani stanovnici, i to aristokrati koji u nekom gradovima na obali Dalmacije

144 M. Glavičić 2002, str. 114-115.

145 D. Fishwick 1993a, str. 165.

146 CIL 3, 12762; I. Jadrić-Kučan 2010, str. 99.

147 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 100.

148 I. Jadrić-Kučan 2010, str. 298.

149 D. Fishwick 1993a, str. 166, bilj. 109. U Trima Galijama na lokalnoj, municipalnoj razini nalazimo imenovanje svećenika u dva termina, *sacerdos* i *flamen*, a u Hispaniji uz ove ponekad i *pontifex*.

150 M. Glavičić 2002, kat.br. 167; I. Jadrić-Kučan 2010, str. 303.

151 M. Glavičić 2002, kat.br. 134.

152 M. Glavičić 2002, str. 122.

153 F. F. Abbot – A. C. Johnson 1926, str. 201.

154 M. Glavičić 2002, str. 123.

155 G. Alföldy 1969, str. 255.

156 CIL 3, 3138; G. Alföldy 1969, str. 255; M. Glavičić 2002, kat.br. 9, str. 139.

157 CIL 3, 3148; G. Alföldy 1969, str. 255; M. Glavičić 2002, kat.br. 8, str. 138.

158 M. Glavičić 2002, str. 139.

159 M. Glavičić 2002, str. 139.

160 M. Glavičić 2002, str. 269.

161 M. Glavičić 2002, str. 138.

obavljaju magistratske funkcije. U svakom slučaju, Oklatin iz Salone je istaknuti magistrat (možda i peregrinskoga podrijetla?), dovoljno važan da postane patron grada i da mu se podigne spomenik.

IV. Spomenik Tita Flavija Herenija Jasona (sl. 5)

Literatura: D. Rendić-Miočević 1952, str. 226- 227; M. Glavičić 2002, kat. br. 155.

T(ito) Fl(avio) Herennio / Iasoni, eq(uiti) R(omano), dec(urioni) / col(oniae) Sal(onitanae), pont(ifici), / aed(ili), praef(ecto) coll(egii) / fab(rum) et cent(onariorum), fil(io) / Herenni Iaso / nis, v(iri) e(gregii), patroni / col(oniae) Sal(onitanae), ob amore(m) / patriae quem ob / merita sua conse / cutus est et erga / honorificentiam / quam civibus exhi / bet, coll(egium) s(upra) s(criptum).

Ova baza spomenika (sl. 5), izrađena od vapnenca, čuva se u Arheološkom muzeju u Splitu, inventarni broj A 5373, a nađena je u istočnom dijelu Salone nakon savezničkoga bombardiranja godine 1944. Objavio ju je Duje Rendić-Miočević nekoliko godina kasnije u VAHD-u.¹⁶² Baza je visine 116 cm, širine 70 cm, a debljine 56 cm, dok je natpisno polje površine 97,5 cm x 51 cm. Slova su različite veličine i smanjuju se od vrha prema dolje, dok su slova NT u ligaturi u petom retku u riječi *cent(onariorum)*.¹⁶³ Spomenik je podignut Titu Flaviju Hereniju Jasonu, uglednom salonitanskom magistratu i svećeniku, koji je obnašao funkcije dekuriona, pontifika, edila te prefekta kolegija kovača i tekstilaca koji su mu i podigli spomenik. Bio je viteškoga ranga (*equus Romanus*).¹⁶⁴ Za ovu temu važan je spomen njegova oca Herenija Jasona, za kojega se kaže da je također imao viteški status (*vir egregius*) te da je bio patron Salone. M. Glavičić smatra da ta titula označava prokuratorski status¹⁶⁵ što bi značilo da bi bio jedan od *curatores rei publice* o čijim je funkcijama bilo riječi ranije. Kuratori su se birali iz drugih zajednica (kolonija, municipija) ili iz viteškoga i senatorskoga ranga¹⁶⁶ pa bi ova titula i činjenica da je bio patron (i time vjerojatno vršio i druge službe u gradu) upućivala da je Herenije Jason bio takav službenik. To odmah pruža informacije za datiranje. Kuratori se pojavljuju u doba Flavijevaca, no njihova važnost se povećava tijekom 2. stoljeća, a pogotovo

Slika 5
Spomenik Tita Flavija Herenija Jasona (snimio Ortolf Harl)

u 3. stoljeću nakon Severa (Septimija Severa i Karakale) kada postaju opća municipalna služba u Carstvu.¹⁶⁷ Tako bi se onda mogao i datirati i ovaj spomenik (kasni principat, početak 3. stoljeća), a osoba Herenija Jasona možda nešto ranije. Međutim, sve ovo polazi od pretpostavke da je Tit Flavije Herenije Jason s viteškim statusom obavljao i kuratorsku službu, što se na spomeniku ne navodi i ne mora tako biti. Treba spomenuti mišljenje D. Rendić-Miočevića koji smatra da je u onomastičkoj formuli sina pojava imena *Titus* i *Flavius* oznaka da ga se može datirati u doba careva flavijevske dinastije, pogotovo jer ih njegov

¹⁶² D. Rendić-Miočević 1952, str. 226-227.

¹⁶³ D. Rendić-Miočević 1952, str. 226-227.

¹⁶⁴ M. Glavičić 2002, str. 294.

¹⁶⁵ M. Glavičić 2002, str. 294.

¹⁶⁶ M. Glavičić 2002, str. 122.

¹⁶⁷ M. Glavičić 2002, str. 122-123.

otac nema.¹⁶⁸ Ipak, oznaka carskoga gentilicija ne mora uvijek biti točno to; poznati su primjeri gentilicija obitelji iz koje su carevi potjecali no s njima nemaju nikakve veze jer su te obitelji bile utjecajne i prije princepsa koji su iz njih potekli.¹⁶⁹ Također, čini se da su *Flavii* s područja Salone i u ranom i kasnom Principatu potjecali ili od oslobođenika ili, što je bilo češće, od autohtonih peregrinskih porodica iz unutrašnjosti provincije.¹⁷⁰ M. Glavičić povezuje ovaj spomenik s još jednim,¹⁷¹ u kojem je opisano kako je magistrat Tit Flavije Agrikola obavljao službu dekuriona u Saloni, ali i druge municipalne službe u gradovima u zaleđu, te zaključuje kako je riječ o uključivanju pripadnika autohtone aristokracije u municipalne službe obalnih gradova. Taj spomenik sličan je onome Herenija Jasona i po tome što obojici kip dižu kolegiji obrtnika, a datira se u rani principat (2. stoljeće).¹⁷² Gentilicij *Herennius* poprilično je rasprostranjen, a u Dalmaciji ga mahom nose italski doseljenici.¹⁷³ Iz Salone su poznata su još šestorica nositelja ovoga imena ili osoba koji s njom imaju nekakve veze (podrijetlo). Treba spomenuti poznatu stelu nađena u Vinkovcima (*Cibalae*) koja nosi svjedočanstvo o istaknutom vojniku Marku Hereniju Valentu podrijetlom iz Salone (koju podiže njegov oslobođenik, očito podrijetlom Grk),¹⁷⁴ a koji je za karijere (koja je trajala 55 godina od 85 koliko je živio) bio centurion legija *XI Claudia Pia Fidelis, I i II Adiutrix, XV Apollinaris* te centurion najnižega ranga (*hastatus posterior*)¹⁷⁵ u V. kohorti legije *IIII Flavia Felix*. Spomenik se datira u prvu polovinu 2. stoljeća (120. – 130.).¹⁷⁶ Ostali natpisi s ovim gentilicijem također bi trebali pripadati razdoblju od 2. stoljeća pa nadalje.¹⁷⁷ Po svemu navedenom, prednost bih dao M. Glavičiću koji stavlja ovaj spomenik u vezu s kuratorskom službom viteza Herenija Jazona i pojavom toga sloja magistrata u 2. stoljeću, a pogotovo u 3. stoljeću. Tako bi se moglo datirati i ovaj spomenik i nešto ranije oca Herenija Jazona.

Međutim, daleko od toga da je isključeno i mišljenje D. Rendića-Miočevića o datiranju spomenika u flavijevsko razdoblje. Time bi patron Herenije Jason bio aktivan u Saloni u vrijeme careva julijevsko-klaudijevske dinastije. Tako bi se njegov patronat morao definirati vremenski u dosta širokom rasponu (ako uzmemo u obzir dvije gore navedene pretpostavke), i to od 1. do 3. stoljeća.

V. Juniorov spomenik (sl. 6)

Literatura: A. Betz 1959, 85– 87; M. Glavičić 2002, kat. br. 191.

{...} / *lun{ori, c(larissimo) v(iro), / cur{atori / {ope}rum / {pub}licorum, / {cur}atori / {aqua}e et / {cur}atori / {Min}uciae. / {R(es) p(ublica)} S(alonitanorum).*

Od imena je sačuvan samo kognomen *lunior*, a patronat nad Salonom ovoga magistrata je pretpostavljen. Zbog njegova ugleda salonitanska zajednica odaje mu počast podizanjem javnoga spomenika.¹⁷⁸ Postavlja se pitanje zbog čega se patronat ne javlja na takvom službenom spomeniku. Mišljenja sam da su se navele samo funkcije koje su bile od veće važnosti (što bi funkcija kuratora u Rimu sigurno bila), no to je daleko od sigurnoga zaključka. S druge strane, ukoliko Junior nije bio patron Salone, zbog čega bi mu se podizao spomenik? Bio je senatorskoga ranga, time i podrijetla što se vidi po počasnoj tituli *clarissimus vir* (C. V.), što je bio privilegij članova senatorskih obitelji. Obitelji viteškoga podrijetla nose drukčije titule, *vir egregius*, *vir perfectissimus* ili *vir eminentissimus*. Također, ova je titula jedna od informacija vrijednih za dataciju s obzirom da se ovakvi naslovi sve više koriste od 2. stoljeća te postaju sve važniji od 3. stoljeća.¹⁷⁹ *Cursus honorum* ovoga uglednika uključuje povjerenika za javne radove (*curator operum publicorum*), što upućuje na nešto

168 D. Rendić-Miočević 1952 str. 227.

169 *Iulii, Aelii i Flavii* poznati su i prije Augusta, Marka Aurelija ili Vespazijana, usp. R. Matijašić 2002, str. 60.

170 G. Alföldy 1969, str. 39. Za ostale Flavije iz Salone autor navodi npr. CIL 3, 13250; 2026; 2029 itd.

171 CIL 3, 2026; M. Glavičić 2002, kat.br. 170, str. 309.

172 M. Glavičić 2002, str. 309-310.

173 G. Alföldy 1969, str. 89.

174 CIL 3, 13360; G. Alföldy 1969, str. 89; *EDH HD057034: D(is) M(anibus) / M(arco) Herennio / Tromentina Valenti / Salona evocato / leg(ionis) XI Cl(audiae) (centurioni) leg(ionis) eius(dem) / (centurioni) leg(ionis) I adi(utricis) (centurioni) leg(ionis) II adi(utricis) / (centurioni) leg(ionis) XV Apol(linaris) (centurioni) leg(ionis) iteru(m) / I adiu(utricis) (centurioni) leg(ionis) IIII Fl(aviae) coh(ortis) V / {ha}st(ato) post(eriori) stip(endorum) LV / vixit annis LXXXV / M(arcus) Herennius Helius / libertus et heres / patrono b(ene) m(erenti) f(aciundum) c(uravit) / h(oc) m(omentum) h(eredem) n(on) s(equitur).*

175 A. Goldsworthy 2003, str. 55.

176 N. Cambi 1991a, str. 88.

177 G. Alföldy 1969, str. 89. Ne ulazeći u dublju analizu tih natpisa, što i nije potrebno za ovaj spomenik, samo napomena da se *Herennius* pojavljuje u CIL 3, 2032; 2347; 2348; 2349. Ovi spomenici se po određenim karakteristikama – formulama *p(osuit), Dis Manibus* – datiraju od 2. stoljeća pa dalje, vidi G. Alföldy 1969, str. 29; B. Migotti 2010, str. 110.

178 M. Glavičić 2002, kat.br. 191, str. 332.

179 R. Matijašić 2002, str. 117.

Slika 6
Juniorov spomenik (snimio Bernard Dukić)

kasnije razdoblje principata (2.-3. stoljeće) s obzirom da tada kuratori dobivaju sve veću ulogu na štetu lokalnih municipalnih magistrata. Ostale kuratele su se ticale brige o javnim i sakralnim građevinama, vodovodu, igrama, zalihama ulja i žita i drugoga nužnog za funkcioniranje grada.¹⁸⁰ Precizniju dataciju pruža druga služba koju je Junior obavljao, a to je *curator aquae et Minuciae*, to jest službenik (povjerenik) koji je u Rimu nadgledao opskrbu vodom i distribuciju besplatnoga žita. Ovu zadnju službu je obavljao u kompleksu imenom *Porticus Minucia* na

polju zvanom *Campus Martius* istočno od četiri hrama iz republikanskoga razdoblja, između kojih je možda bilo i sjedište ove prve službe. Sama titula se pojavljuje na kraju 2. stoljeća,¹⁸¹ tako da će biti u pravu M. Glavičić kada spomenik datira u 2.-3. stoljeće, to jest između vladavina careva Komoda (180. – 192.) i Elagabala (218. – 222.).¹⁸² S obzirom na važnu funkciju koju je obavljao u Rimu i ugled koju je ona donosila, vjerojatno je bio patron Salone, a možda i rodom iz nje.¹⁸³ Treba reći i da njegov kognomen *Junior*, za koji G. Alföldy misli da možda i nije to bio, to jest da nije bio dio imena osobe kojoj je spomenik podignut,¹⁸⁴ slijedi praksu davanja nadimaka na temelju nekih fizičkih osobina ili okolnosti rođenja ili pak pridjeva koji se odnose na dotičnu osobu.¹⁸⁵ Ovdje je vjerojatno riječ o okolnosti rođenja, to jest slijeda kako bi se razlikovao od osoba koje su možda imale isto ime. U blizini Salone, u antičkom Epetiju, nađen je natpis sa spomenom još jednoga Juniora koji je bio salonitanski magistrat; obavljao je dužnosti dekuriona, kvestora, edila te vjerojatno duovira.¹⁸⁶

Zaključak

Patroni kolonije Salone pojavljuju se kroz razdoblje principata, od 1. do 3. stoljeća. Zabilježena su petorica od kojih je jedan pretpostavljen, ali ipak vrlo vjerojatan s obzirom na ugled i magistratske funkcije koje je obavljao. Dvojicu salonitanskih patrona, Gaja Pontilija Fregelana i Lucija Precilija Klementa Julijana, možemo vremenski smjestiti u razdoblje vladavine careva julijevsko-klaudijevske dinastije. Trebalo bi posebno istaknuti Klementa Julijana zbog njegove bogate vojničke karijere te obnašanja magistratura kao i pravoga predstavnika vladajuće dinastije. Kao svećenik carskoga kulta, bivši vojnik i istaknuti magistrat sigurno je utjelovljivao vladajuću strukturu u Saloni za careva Kaligule, Klaudija te možda Tiberija. Treći patron, izvjesni *Oclatinus*, datira se također u rani principat, u 1.-2. stoljeće, a svakako prije 3. stoljeća kada služba općinskih kuratora sve više zamjenjuje magistratske časti i obveze među kojima su one koje je i ovaj patron obnašao. Zadnja dva patrona treba uokviriti vremenom od 1. do 3. stoljeća. Junior, kurator za opskrbu vodom i raspodjelu žita u Rimu, osoba senatorskoga ranga, obnašao je svoju funkciju

180 M. Glavičić 2002, str. 122, 332.

181 P. J. Aicher 1995, str. 25.

182 M. Glavičić 2002, str. 332.

183 M. Glavičić 2002, str. 332.

184 G. Alföldy 1969, str. 224.

185 R. Matijašić 2002, str. 61.

186 CIL 3, 14230; G. Alföldy 1969, str. 224; EDH HD060946: {...} / LIO (?) {...} / Junio[ri] / dec(urioni) c[ol](oniae) Salo / nitanorum {queast(ori)} / aedil(i) {livir(o) i(ure) d(icundo)} / desi(gnato)...

krajem 2. ili početkom 3. stoljeća. Zadnji se patron, Herenije Jason, javlja posredno preko natpisa u čast njegova sina. Moguće je da je bio jedan od onih kuratora koji se pojavljuju u 2., a napose 3. stoljeću. Tako bi trebalo i datirati (kraj 2., početak 3. stoljeća) ovu osobu i njegove magistrature te veze sa Salonom s obzirom da je njegov sin djelovao početkom 3. stoljeća. Druga je mogućnost da je sin ovoga patrona dobio dio svoga imena u vrijeme flavijevaca (*Titus Flavius Herennius Iaso*) te bi onda njegov otac bio aktivan u vrijeme julijevsko-klaudijevske dinastije. Tako salonitanski patroni prate opće trendove pokroviteljstva zajednice u Rimskom Carstvu. Najraniji patron obnašao je neke magistratske funkcije s obzirom da je bio i konzul; ipak, vjerojatno njih nije vršio u Saloni, no u svakom slučaju izabran je za patrona zbog svoga velikog utjecaja u Rimu. *Clemens*

Iulianus i *Oclatinus* vrše mnogobrojne funkcije koje su tipične i brojne za razdoblje u kojem se pojavljuju; zbog toga ih i vijeće dekuriona u Saloni bira za pokrovitelje. Junior i Herenije Jason tipični su za kasnije razdoblje principata; kuratori koji zamjenjuju prijašnje magistrature no zbog istoga razloga ubrojani su među patrone. Dvojica su vjerojatno pripadnici romanizirane peregrinske aristokracije, a to su Oklatin koji je možda i liburnskoga podrijetla te Herenije Jason koji unatoč tome što nosi italski kognomen preko sinove imenske formule ukazuje na mogućnost pripadanja autohtonoj obitelji iz unutrašnjosti provincije Dalmacije. Klement Julijan potjecao je iz italske obitelji, ali svejedno je mogao biti i rođen u Saloni. Gaj Pontilije Fregelan najvjerojatnije je Italik, a Junior samo kognomenom pruža premalo za siguran smještaj.

Izvori

- Aug., RG C. Iulius Caesar Octavianus Augustus, *Res Gestae divi Augusti ex monumentis Ancyrano et Apolloniensi*, ed. T. Mommsen, Berlin 1865.
- Caes., *Bell. Civ.* C. Iulius Caesar, *Moji ratovi (Comentarii de bello civili)*, preveo Ton Smerdel, Zagreb 2013.
- Cic., *Off.* M. Tullius Cicero, *De officiis*, ed. Walter Miller, London 1913.
- Dio Cass. Cassius Dio, *Historiae Romanae*, ed. Earnest Carey, Herbert Baldwin Foster, William Heineman, London 1914.
- Fronto, *Ad amic.* M. Cornelius Fronto, *Ad amicum*, The correspondence of M. Cornelius Fronto edited and translated by C. R. Haines, London 1914.
- Hor., *Od.* Q. Horatius Flaccus, *Odes*, Q. Horatii Flacii Opera recensuerunt O. Keller et A. Holder, vol. 1, Leipzig 1899.
- Liv. Titus Livius, *Periochae*, Titi Livii ab urbe condita libri editionem primam Curavit Guilelmus Weissenborn editio altera aucta curavit Mauritius Mueller Pars IV, Libri XLI-CXLII, Leipzig 1911.
- Ov., *Tr.* P. Ovidius Naso, *Tristia*, ed. Arthur Leslie Wheeler, Cambridge MA, 1939.
- Plin., *Ep.* C. Plinius Secundus, *Epistulae*, Perseus Digital Library, ed. Gregory M. Crane, (dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.perseus.tufts.edu>)
- Tac., *Ann.* P. Cornelius Tacitus, *Annales ab excessu divi Augusti*, ed. Charles Dennis Fisher, Oxford 1906.

Kratice

CIL	= Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin
EDH	= Epigraphische Datenbank Heilderberg, http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/inschrift/suche (preuzeto 15. 6. 2015.)
IG II	= Inscriptiones Graecae II et III. Inscriptiones Atticae Euclidis anno posterioris, Berlin 1913. – 1940.
ILS	= Inscriptiones Latinae selectae, Berlin 1892.
VAHD	= Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
ZPE	= Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

Literatura

- F. F. Abbot - A. C. Johnson 1926. Frank Frost Abbot – Allan Chester Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton 1926.
- M. Abramić 1991 Mihovil Abramić, *O povijesti Salone*, Antička Salona, (uredio Nenad Cambi), Split 1991, 39-47.
- P. J. Aicher 1995 Peter J. Aicher, *Guide to the Aqueducts of Ancient Rome*, Wauconda 1995.
- G. Alföldy 1969 Geza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg 1969.
- G. H. Allen 1908 George H. Allen, *The Advancement of Officers in the Roman Army*, Supplementary Papers of the American School of Classical Studies in Rome 2, Roma 1908, 1-25.
- M. Beard – J. North – S. Price 2004 Mary Beard – John North – Simon Price, *The Religions of Rome, Volume 1 – A History*, Cambridge 2004.
- A. Betz 1959 Arthur Betz, *Neue Inschriften Aus Dem Römischen Dalmatien*, VAHD LVI- LIX/1954-1957, Split 1959, 82-87.
- N. Cambi 1991a Nenad Cambi, *Antički portret u Hrvatskoj*, Zagreb 1991.
- N. Cambi 1991b Nenad Cambi, *Uvod*, Antička Salona, (uredio Nenad Cambi), Split 1991, 7-37.
- N. Cambi 1991c Nenad Cambi, *Pogovor*, Antička Salona, (uredio Nenad Cambi), Split 1991, 443-509.
- N. Cambi 1998 Nenad Cambi, *Skupine carskih kipova u rimskoj provinciji Dalmaciji*, *Histria antiqua* 4, Pula 1998, 45-61.
- N. Cambi 2000 Nenad Cambi, *Imago animi. Antički portret u Hrvatskoj*, Split 2000.
- N. Cambi 2005 Nenad Cambi, *Kiparstvo rimske provincije Dalmacije*, Split 2005.
- E. Dyggve 1991 Ejnar Dyggve, *Salonitanski forum*, Antička Salona, (uredio Nenad Cambi), Split 1991, 241-255.
- D. Fishwick 1992 Duncan Fishwick, *On the Temple of Divus »Augustus«*, *Phoenix* 46/3, Toronto 1992, 232-255.

- D. Fishwick 1993a Duncan Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire, I, 1*, Leiden 1993.
- D. Fishwick 1993b Duncan Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire, I, 2*, Leiden – New York – Koln 1993.
- P. Y. Forsyth 1969 Phyllis Y. Forsyth, *A Treason Case of A. D. 37*, Phoenix 23/2, Toronto 1969, 204-207.
- V. Girardi Jurkić 1998 Vesna Girardi Jurkić, *Dva centra carskog kulta rimske Istre*, Histria antiqua 4, Pula 1998, 23-36.
- M. Glavičić 2002 Miroslav Glavičić, *Gradski dužnosnici na natpisima obalnog područja rimske provincije Dalmacije*, Zadar 2002, (doktorska disertacija u rukopisu).
- A. Goldsworthy 2003 Adrian Goldsworthy, *The Complete Roman Army*, London 2003.
- I. Jadrić-Kučan 2010 Ivana Jadrić-Kučan, *Carski kult u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zadar 2010, (doktorska disertacija u rukopisu).
- D. E. E. Kleiner 1992 Diana E. E. Kleiner, *Roman Sculpture*, New Haven – London 1992.
- M. Kolega 1998 Marija Kolega, *Carski kipovi julijevsko-klaudijevske dinastije u Enoni*, Histria antiqua 4, Pula 1998, 85-91.
- R. Matijašić 2002 Robert Matijašić, *Uvod u latinsku epigrafiju*, Pula 2002.
- B. Migotti 2010 Branka Migotti, *Rimska vojnička stela iz Svojića na Kordunu*, Scripta Branimiro Gabričević dicata, Trilj 2010, 93-114.
- J. Nicols 1978 John Nicols, *The Emperor and the Selection of the patronus civitatis. Two Examples*, Chiron 8, Munchen 1978, 429-432.
- J. Nicols 1980 John Nicols, *Pliny and the Patronage of the Communities*, Hermes 108/3, Stuttgart 1980, 365-385.
- J. Nicols 1990a John Nicols, *Patrons of Greek Cities in the Early Principate*, ZPE 80, Bonn 1990, 81-100.
- J. Nicols 1990b John Nicols, *Patrons of Provinces in the Early Principate. The Case of Bithynia*, ZPE 80, Bonn 1990, 101-108.
- J. Nicols 2014 John Nicols, *Civic Patronage in the Roman Empire*, Leiden 2014.
- J. H. Oliver 1966 James H. Oliver, *Lollia Paulina, Memmius Regulus and Caligula*, Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens 35/2, Athens 1966, 150-153.
- D. Rendić-Miočević 1952 Duje Rendić-Miočević, *Novi i neobjelodanjeni natpisi iz Dalmacije*, VAHD LIII/1950-1951, Split 1952, 211-232.
- D. Rendić-Miočević 1991 Duje Rendić-Miočević, *Salona »Quadrata«. Salonitanski oppidum (Caes., B. C. III 9) u svjetlu novih istraživanja*, Antička Salona, (uredio Nenad Cambi), Split 1991, 47-65.

- L. Ross Taylor 1975   Lily Ross Taylor, *The Divinity of the Roman Emperor*, Middletown 1975.
- G. C. R. Schmalz 2009   Geoffrey C. R. Schmalz, *Augustan and Julio-Claudian Athens*, Leiden 2009.
- M. Sinobad 2007   Marko Sinobad, *Kapitolijski hramovi u Hrvatskoj*, *Opuscula archaeologica* 31, Zagreb 2007, 221-263.
- M. Suić 1952   Mate Suić, *Novi natpisi iz sjeverne Dalmacije*, VAHD LIII/1951-1952, Split 1952, 233-248.
- M. Suić 1991   Mate Suić, *O municipalitetu antičke Salone*, *Antička Salona*, (uredio Nenad Cambi), Split 1991, 65-98.
- M. Suić 1996   Mate Suić, *Antički Nin (Aenona) i njegovi spomenici*, *Odabrani radovi iz stare povijesti Hrvatske. Opera selecta*, Zadar 1996, 535-595.
- M. Suić 2003   Mate Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003.
- R. Syme 1949   Ronald Syme, *Personal Names in Annals I-VI*, *The Journal of Roman Studies* 39, London 1949, 6-18.
- J. B. Ward-Perkins 1994   John Bryan Ward-Perkins, *Roman Imperial Architecture*, London 1994.
- M. Žepić 2002   Milan Žepić, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb 2000.

Summary

Bernard Dukić

Patrons of Salona

Key words: patrons, Salona, the Principate, romanized aristocracy

Patrons of the colony Salona can be traced throughout the period of Principate, that is, 1 century AD to 3rd. Five people are attested patrons of the city, although one of them is assumed because of his reputation and the fact that he was an important magistrate in Rome. Two patrons, Caius Pontilius Fregelanus and Lucius Praecilius Clemens Iulianus, can be placed temporally in the period of rule of emperors of Julio-Claudian dynasty. Clemens Iulianus should be especially noted, as he was a man with great military and civic career; also, his position of priest of the imperial cult, alongside magisterial offices he performed in the city Salona, determine him as a true representative of imperial power and ideology in the colony. Third patron Oclatinus was also an important magistrate whose magnitude of offices place him before 3rd century AD, before officers known as *curatores* began to penetrate civic organisation of power. Two remaining patrons are connected to this office (curators) since it is evident that they were both one of those. Iunior, curator of water supply and distribution of grain in Rome, is placed in the end of the 2nd and the beginning of the 3rd century AD. Herennius Iaso might have been a curator whose equestrian rank makes it probable; he could be dated in the beginning of the 3rd century AD. Other possibility involved is that his son received his *gentilicium* in the period of rule of Flavian dynasty; that would place his father, above mentioned patron, in the 1st century AD, that is at the time of Julio-Claudian dynasty. Pattern of choosing patrons in the practice of patronage as a system in the Roman Empire repeats itself here in Salona. Three patrons who performed various offices up until the breakthrough of curators were important magistrates; first one probably had influential connections in Rome and imperial court although he himself may not have been a magistrate in Salona because his consulship makes it unlikely. That was the reason they were chosen to be patrons of the colony. Iunior and Herrenius Iaso were also important figures who could help Salona; they were also persons who exercised power, whether in Rome (Iunior) or in Salona (Herrenius). Oclatinus and Herrenius were probably members of romanized autochthonous aristocracy, whereas Clemens Iulianus was of Italic origin, same as Pontilius Fregelanus. Iunior provides only cognomen insufficient for any conclusions.